

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

«До друку та в світ дозволяю»

проректор з наукової, інноваційної
і міжнародної діяльності
професор С. В. Бережна

Колода Д. В.

***Методичні рекомендації до курсу «Вступ до філологічних
студій (мовознавство)» для студентів факультету
іноземної філології (спеціальність 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно))***

Затверджено редакційно-видавничою
радою Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
протокол № 10 від 18.10.2023

Харків – 2023

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Колода Д. В.

*Методичні рекомендації до курсу «Вступ до філологічних
студій (мовознавство)» для студентів факультету
іноземної філології (спеціальність 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно))*

Харків – 2023

УДК 81'1(072)

Укладач: Колода Д. В.

Рецензенти:

Голікова О.М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри ділової іноземної мови Національного технічного університету «ХПІ»;

Щербакова Н.В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Методичні рекомендації до курсу «Вступ до філологічних студій (мовознавство)» для студентів факультету іноземної філології (спеціальність 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно)) – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. – 60 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 10 від 18.10.2023

Видано за рахунок укладача

©Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
© Колода Д.В.

Зміст

Передмова.....	5
Тема 1. Загальні питання мовознавства.....	7
Тема 2. Походження і розвиток мови. Класифікації мов світу.....	11
Тема 3. Мовна система як складне структурне утворення.....	18
Тема 4. Фонетична мовна система.....	21
Тема 5. Письмо та графіка.....	25
Тема 6. Лексична мовна система.....	29
Тема 7. Граматика. Морфеміка та морфологія.....	34
Тема 8. Граматика. Синтаксис.	40
Термінологічні словники до тем курсу.....	46
Питання для підсумкового контролю.....	52
Теми для лінгвістичних доповідей з презентаціями.....	55
Література та інтернет-джерела до курсу.....	56

Передмова

Навчальний курс «Вступ до мовознавства» як самостійна пропедевтична дисципліна, яка посідає важливе місце при підготовці викладачів-філологів насамперед з огляду на його підготовчий характер. Ця дисципліна відкриває шлях пізнання філології, надає лінгвістичну базу, відкриває суть мовознавчих термінів та понять, готує студентів до інших практичних та теоретичних предметів циклу мовознавства.

Курс базується на шкільному курсі рідної мови та загальному курсі англійської мови середньої школи. Він продовжується в практичних та теоретичних курсах освітньої програми першого бакалаврського рівня.

Призначення навчальної дисципліни:

Вивчення теоретичних закономірностей і практичних аспектів функціонування мови. Знайомство з термінологічним апаратом філолога-лінгвіста.

Мета вивчення навчальної дисципліни – сформувати наукове розуміння сутності мови як суспільного явища, закономірностей розвитку та функціонування, сприяти виробленню у студентів філологічного мислення. А конкретніше:

- 1) практична: формувати у студентів термінологічний апарат філолога-лінгвіста;
- 2) когнітивна: формувати у студентів когнітивну компетенцію у взаємозв'язку з іншими видами компетенції;
- 3) емоційно-розвиваюча: формувати у студентів позитивне ставлення до оволодіння мовою;
- 4) професійна: формувати у студентів професійну компетенцію шляхом ознайомлення їх з різними прийомами і методами навчання іноземної мови та залучення до виконання професійно-орієнтованих завдань.

Завдання вивчення навчальної дисципліни.

- 1) вільне користування термінологічним апаратом філолога у професійних, наукових та інших цілях;
- 2) усвідомлення синтаксичних, семантичних, морфологічних закономірностей будови рідної мови та тієї, що вивчається;
- 3) ознайомити з аналізом мовних одиниць різних рівнів;
- 4) застосування знань і вмінь з дисципліни в іншомовній комунікації;
- 5) застосування культурологічної інформації у професійній діяльності;
- 6) вміння оцінювати й аналізувати власний навчальний досвід та удосконалювати його.

У результаті вивчення навчального курсу студент повинен знати найголовніші закономірності виникнення, розвитку, будови та функціонування людської мови, зміст та особливості використання системи сучасних мовознавчих термінів.

Методичні рекомендації складаються з мовознавчих тем, кожна з яких має пункти для лекційного матеріалу, питання для практичного заняття, вправи по темі та літератури до кожної з тем. Саме така структура дозволяє викладачеві підлаштовувати посібник до різної кількості лекцій та семінарських занять. Викладач має можливість осягнути тему як однією, так і двома лекціями, може виокремити якусь тему на самостійне опрацювання. До

кожної з тем укладений термінологічний словник, який складає мінімум для певної теми, з перекладом на англійську мову, питання для заліку/іспиту, списку літератури та інтернет-джерел.

Тема 1. Мовознавство як наука. Методи й напрямки мовознавства.

Сутність мови, її функції.

1. Мовознавство як наука. Проблематика мовознавства. Об'єкт і предмет. Загальне та конкретне мовознавство. Теоретичне й прикладне мовознавство.
2. Методи мовознавчої науки.
3. Напрями мовознавства. Зв'язок з іншими науками.
4. Мова як суспільне явище. Погляди на природу мови.
5. Функції мови.
6. Мова й мовлення.
7. Мова й мислення. Мова й інші засоби спілкування.
8. Мовна політика.

Питання до семінарських занять за темою 1

- ✓ Предмет і об'єкт мовознавства. Основні розділи.
- ✓ Місце мовознавства в системі наук.
- ✓ Методи проведення лінгвістичних досліджень.
- ✓ Як у мовознавстві тлумачиться поняття «мова»?
- ✓ Мова й мислення. Діалектичний зв'язок мови та мислення. Роль мови в формуванні, вираженні та передачі думки.
- ✓ Мова та мовлення. Вербальні та невербальні засоби спілкування як матеріальна та ідеальна сторони.

Вправи за темою 1

Вправа 1. Дайте відповідь на запитання.

Хто із мовознавців досліджував природу мови?

Як ви розумієте висловлювання В. фон Гумбольдта: «Мова – дім духу»?

Про яку здібність мови К. Кравса говорив: «Світ просіюється через сито слів»?

Вправа 2. Прочитайте висловлювання про мову. З'ясуйте про яку функцію мови йдеться у кожному випадку.

- «Words have no power to impress the mind without the exquisite horror of their reality.» (Edgar Allan Poe)

- «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...» (Іван Огієнко)

A language is not just words. It's a culture, a tradition, a unification of a community, a whole history that creates what a community is. It's all embodied in a language (Noam Chomsky).

Вправа 3. Прочитайте. Поясніть, які функції мови підкреслила поетеса О. Забужко у вірші «Рідна мова».

*Мова кожного народу
неповторна і – своя;
в ній гримлять громи в негоду,
в тиші – трелі солов'я.
На свій природній мові
і потоки гомонять;
зелен-клени у діброві
по-кленовому шумлять.
Солов'їну, барвінкову,
колосисту – на віки –
українську рідну мову
в дар мені дали батьки.
Берегти її, плекати
буду всюди й повсякчас,
бо ж єдина – так, як мати,
мова в кожного із нас!*

Вправа 4. Випишіть із самостійно дібраних текстів художнього та наукового стилів приклади, які ілюструють функції мови.

Вправа 5. Прочитайте та проаналізуйте подані характеристики лінгвальної дійсності та допишіть відсутню інформацію у правильну групу: чи то мова, чи мовлення.

Мова	Мовлення
1. система словесних знаків (звуків, слів, схем, словосполук, моделей речень)	
2.	індивідуальне
3.	має лінійний характер (будь-який текст можна уявити собі у вигляді одного довгого рядка)
4. містить велику кількість одиниць, сукупність типів зв'язку між цими одиницями, сукупність правил поєднання та функціонування	
5.	порівняно суб'єктивне, індивідуальне явище (це використання мови, наслідок засвоєння мови)
6. об'єднує спільне, однакове, що є в різних наріччях (наприклад, українська мова, англійська, іспанська)	
7. відзеркалює історію народу, його побут, національний характер та рівень культури	
8.	змінне, динамічне, мовні одиниці раз у раз перетворюються залежно від

	конкретних потреб; має здатність омолоджуватись
9. містить не все, що виникає в мовленні, складається з великої, але кінечної кількості елементів	
10.	асистемне: можливі відхилення, помилки
11.	допускає оцінку характеристику: гарно – негарно, доречно – недоречно, fantastic – awful, attracting – disgusting тощо

Вправа 6. Дайте відповідь на запитання, у чому полягає взаємовплив мови та мислення. На прикладі вірша Михайля Семенка «Автопортрет» поясніть зв'язок мислення й мови. Чи є перші рядки одиницями мови та чому.

Хайль семе нкоми

Ихайль кохайль альсе комих

Ихай месен михсе охай

Мх йль кмс мнк мих мих

Семенко енко нко михайль

Семенко мих михайльсе менко

О семенко михайль!

О михайль семенко!

Вправа 7. Використайте лінгвістичні словники та дайте визначення термінам «лінгвістичний детермінізм» та «лінгвістична релятивність (відносність)». Поясніть терміни на прикладах рідної мови та мов, що вивчаєте.

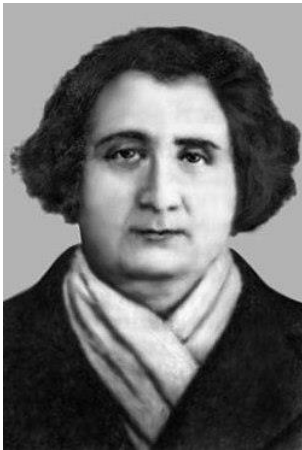
The limits of my language mean the limits of my world.
(Ludwig Wittgenstein)

Вправа 8. Дайте відповідь на запитання.

А) Що ви вкладаете у зміст понять «мови», «мовлення», «спілкування»?

Б) У чому відмінність понять «мова», «мовлення» та «спілкування»?

В) Обґрунтуйте значення монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення. Що характеризує кожен тип?

Мова кожного народу є вираз його національного світогляду, а мова окремого члена нації, маючи за підставу загально-національне, віками утворене, вносить у скарбницю народньої в широкому розумінні мови його власне, висловлює його індивідуальність. Кожний бо суб'єкт не тільки пасивно сприймає, а і творить мову. Але в цій творчості сваволі не може бути, і своє, індивідуальне кожне мусить підганяти під віками збережену підставу, щоб підійти під мислі народів. Инакше бо такому індивідуальному загрожує смерть. (Олена Курило)

Література за темою 1:

Голубовська І.О. Вступ до мовознавства С.9–21, 43–82.

Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – С. 8–69.

Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2014. – С. 7–31.

Ющук І.П. Вступ до мовознавства: Навчальний посібник. – К.: Рута, 2000. – С. 5–14

Тема 2. Походження і розвиток мови. Класифікації мов світу.

1. Виникнення людської мови як наукова проблема. Основні теорії й гіпотези походження мови (теологічна, біологічна, звуконаслідувальна, соціальна теорії).
2. Причини розвитку мов. Основні процеси історичного розвитку мов. Диференціація й інтеграція мов.
3. Спорідненість мов, критерії спорідненості. Безперервність розвитку мови-основи як головна передумова утворення споріднених мов.
4. Загальнонаціональний характер мови. Поняття про діалекти й просторіччя. Літературна мова, її ознаки.
5. Світові мови. Перспективи розвитку мов. Штучні мови.
6. Класифікації мов світу.
7. Генеалогічна класифікація мов світу. Поняття мовної сім'ї, групи, підгрупи. Основні мовні сім'ї. Місце української мови в класифікації.

Питання для семінарських занять за темою 2

- ✓ Поняття національної і літературної мови. Що таке національна мова? Чим літературна мова відрізняється від загальнонародної?
- ✓ У яких формах функціонує літературна мова? Охарактеризуйте їх особливості. Чи є діалект та просторіччя варіантами літературної мови.
- ✓ Проблема походження мови. Глотогенез як лінгвістичний термін.
- ✓ Теорії походження мови. Новітні дані про походження людини і мови.
- ✓ Погляд вчених на моногенез та полігенез людської мови.
- ✓ Схрещення мов як різновид мовної інтеграції. Явища субстрату і суперстрату.
- ✓ Співвідношення між диференціацією та інтеграцією мов у зв'язку з історичними типами соціумів.

Вправи за темою 2

Вправа 1. Знайдіть відповідність між гіпотезами походження мови та їх змістом. Використовуючи додаткову літературу вкажіть авторів та прихильників кожної гіпотези.

1. Звуконаслідувальна гіпотеза
2. Вигукова гіпотеза
3. Гіпотеза соціального договору
4. Гіпотеза трудових викриків
5. Гіпотеза суспільних регуляторів
6. Гіпотеза жестів
7. Гіпотеза ігор
8. Контактна гіпотеза

А) Вважається, що мова з'явилась не у людини як індивіда, біологічної істоти, а в суспільстві, у людей як соціальних істот. Поява звукової комунікації є наслідком розвитку виробничих суспільних відносин. Потребу в спілкуванні породила колективна праця.

Б) Відповідно до цієї гіпотези мова виникла з викриків, які супроводжували колективну працю і сприяли ритмізації, організації. Ця теорія пов'язує походження мови з працею.

В) За цією гіпотезою в давні часи всередині племені люди розуміли одне одного і без мови, а ось зіткнення двох різних племен породило звукові сигнали типу «ми / вони», «чужі / свої». Просте копіювання викриків чужого племені могло стати його назвою для інших племен, а свої власні викрики підносились до рівня самоназви. Розрізнення свого і чужого в побуті, звичаях, їжі, зброї тощо призводило до звукових реакцій, які ставали назвами відповідних речей.

Г) Суть гіпотези полягає в тому, що сприймаючи предмети, явища, людина реагувала на них вигуками – особливими словами, які виражають емоції

Ґ) Цю гіпотезу висунули американські вчені. Вона полягає в тому, що мова народилася з гри. Людина примітивно моделювала дійсність, заступаючи реальні речі звуковими заміниками, які стали з часом елементами мови.

Д) Мова виникла шляхом наслідування людиною звуків природи.

Е) Суть гіпотези в тому, що люди домовились називати певні предмети, явища певними словами.

Є) Деякі лінгвісти вважають, що первісно мова була не звуковою, а кінетичною і виражалась порухами рук.

Вправа 2. Прочитайте розділ 3 в книзі А.О. Білецького «Про мову і мовознавство». Дайте відповідь на запитання.

- Подумайте, чому та як первісні люди почали говорити?
- Чи можна провести аналогію між початком мовлення малої дитини та виникненням мови як такої? Поясніть.
- Чи є коректним спроба реконструкції «єдиної мови первісного людства» на основі сучасних мов?

Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом (Іван Огієнко).

Вправа 3. Охарактеризуйте терміни «загальнонародна мова», «літературна мова», «діалект», «просторіччя», «койне» та «суржик». Зіставте терміни та їх ознаки. Впишіть номери зі списку характеристик до явищ у прямокутниках

Літературна мова _____	Діалект _____	Просторіччя _____
Койне _____	Суржик _____	

1. Відсутність територіальних та соціальних обмежень.
2. Існує переважно в усній формі.
3. Основою розмежування мови і цього явища можуть бути історичні обставини і умови формування.
4. Наявність усної та писемної форми.
5. Засмічує мову.
6. Поширений на всій мовній території.
7. Негативно впливає на розвиток мови.

8. Кодифікованість (унормованість).
9. Наявність лексичних, фонетичних та граматичних особливостей.
10. Охоплює усі сфери діяльності суспільства.
11. Виокремлюється територіально й соціально.
12. Некодифікованість (неунормованість).
13. Стилістична диференціація.
14. Виникнення переважно в великих містах.
15. Це явище важливо для етнічної самоідентифікації.
16. Загальноприйнятність норм.
17. Займає проміжне місце між діалектом і суржилом.

Вправа 4. Дайте відповідь на запитання.

- А) Чому загальнонародну мову вважають вищою формою загальнонародної мови?
- Б) У чому полягає взаємозв'язок діалектів, жаргону, сленгу та арготу?
- В) Яка різниця між територіальними і соціальними діалектами? Поясніть за допомогою прикладів.

Коли в народі відібрано історичну пам'ять, коли порушено цілість його історичного середовища, коли під загрозою сама плоть цього народу, ... тоді останню надію на виживання зберігає в собі – мова. Вона пам'ятає все. Вона усуває час, водночас зливаючи в своєму горнілі живі голоси десятків поколінь. Вона огортає порізаних людей незримою грозовою хмарою спільного духа, даючи їм силу не просто існувати – бути (Оксана Забужко).

Вправа 5. Прочитайте та порівняйте тексти. Знайдіть у них та охарактеризуйте риси писемного й усного мовлення. Запишіть інформацію в таблицю.

1) *Tom did play hooked, and he had a very good time. He got back home barely in season to help Jim, the small colored boy, saw next-day's wood and split the kingling before supper – at least he was there in time to tell his adventures to Jim while Jim*

did three-fourths of the work. Tom's younger brother (or rather half-brother) Sid was already through with his part of the work (picking up chips), for he was a quiet boy, and had no adventurous, trouble-some ways. («The Adventures of Tom Sawyer» by Mark Twain)

2) “Tom? It was middling warm in school, warn’t it?”

“Yes’m.”

“Powerful warm, warn’t it?”

“Yes’m.”

“Didn’t you want to go in a-swimming, Tom?” <...>

“No’m – well, not very much.” <...>

“But you ain’t too warm now, though.” And it flattered her to reflect that she had discovered that the shirt was dry without anybody knowing that that was what she had in her mind. But in spite of her, Tom knew where the wind lay, now. So he forestalled what might be the next move:

“Some of us pumped on our heads – mine’s damp yet. See?” <...>

“Tom, you didn’t have to undo your shirt collar where I sewed it, to pump on your head, did you? Unbutton your jacket!” <...>

“Bother! Well, go ‘long with you. I’d made sure you’d played hookey and been a-swimming. But I forgive ye, Tom. I reckon you’re a kind of a singed cat, as the saying is – better’n you look. *THIS* time.” («The Adventures of Tom Sawyer» by Mark Twain)

Писемна форма літературної мови	Усна форма літературної мови

Вправа 6. Складіть список основних мовних сімей, на які розподіляються всі мови світу.

Вправа 7. Заповніть порожні клітинки таблиці необхідними відомостями про індоєвропейську мовну сім'ю за генеалогічною класифікацією.

Мовна група	Мовна підгрупа	Мови (живі й мертві)
Слов'янська	Східна	→
	Західна	→
	Південна	→
Германська	Північна (скандинавська)	→
	Західна	→
	Східна	→
Романська	Галло-романська	→
	Італо-романська	→
	Іберо-романська	→
	Балкано-романська	→
Балтійська		
Албанська		
Кельтська	Гойдельська	→
	Бриттська	→
	галльська	→
Вірменська		
Індійська		
іранська		
грецька		

*Прочитайте уривок праці українського мовознавця Олександра Царука та поясніть, його думку щодо родинних зв'язків української мови: *«Визнання живої давньоруської мови не тільки вносить непотрібну плутанину до глотогенезу української, російської і білоруської мов, але й не дозволяє з'ясувати еволюцію інших слов'янських мов через те, що в ареальному плані давньоруській мові відводиться територія, яка в дійсності належить антській прамові, без визнання існування якої (як і словенської) – у чому ми глибоко переконані – взагалі неможливо встановити реальний перебіг процесів*

виокремлення самотійних слов'янських мов. Українська і російська мови в генеалогічному плані пов'язані з білоруською. Однак подібної близькості не існує між українською і російською мовами. Визнаючи це, автор даної монографії все ж вважає доцільним використання означення “східні слов'янські мови” (так само як “західні” або “південні”) у тих випадках, коли необхідно з'ясувати ізогlossenні явища, що постали в українській, білоруській і російській мовах внаслідок географічної суміжності. Українська і російська мови мають **окремі** історії. Протягом певного хронологічного періоду (від часів антської прамови і приблизно до IX ст.) ці дві мови взагалі виступають як найвіддаленіші в типологічному аспекті. Лише географічне сусідство, спільність фрагментів історії, релігійної традиції спричинили часткове наближення їхніх граматичних систем. Однак навіть за доби Київської держави, коли етнічні й діалектні змішування відбувалися чи не найбільше, ми повинні прийняти як незаперечну істину факт окремого існування в цей історичний період давніх української і російської мов. Ці мови не вичленовуються з одного “давньоруського” тіла, наче роз'єднані сіамські близнюки, а певний час просто взаємодіють, що веде до певних ізоморфних ознак.» [Цитується за: Павленко Л.П. Історична граматики української мови. – Луцьк, 2010. С. 203]

Література за темою 2:

- Білецький А.О. Про мову і мовознавство. – К.: АртЕк, 1996. – 223 с.
- Голубовська І.О. Вступ до мовознавства: підручник. К.: Академія, 2016. – С. 94–132.
- Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – С. 44–50, 70–73, 78–84, 86 – 108.
- Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2014. – С. 34–92.
- Ющук І.П. Вступ до мовознавства: Навчальний посібник. – К.: Рута, 2000. – С. 14– 29.

Тема 3. Мовна система як складне структурне утворення.

1. Мова як система систем.
2. Структура мови.

3. Відношення між мовними одиницями.
4. Властивості мовної системи.

Питання до семінарських занять за темою 3

- ✓ Дайте визначення знака. Доведіть, що мова є однією зі знакових систем.
- ✓ Що в мові є знаком?
- ✓ Як ви розумієте умовність і довільність знака?
- ✓ Поясніть різницю між мовою як знакова система та іншими знаковими системами.
- ✓ Основні рівні мовної структури. Розділи мовознавства, які їх вивчають.
- ✓ Швидкість змін в різних рівнях мовної структури. Специфіка кожного рівня.
- ✓ Основні одиниці мови та їх функції.

Вправи за темою 3

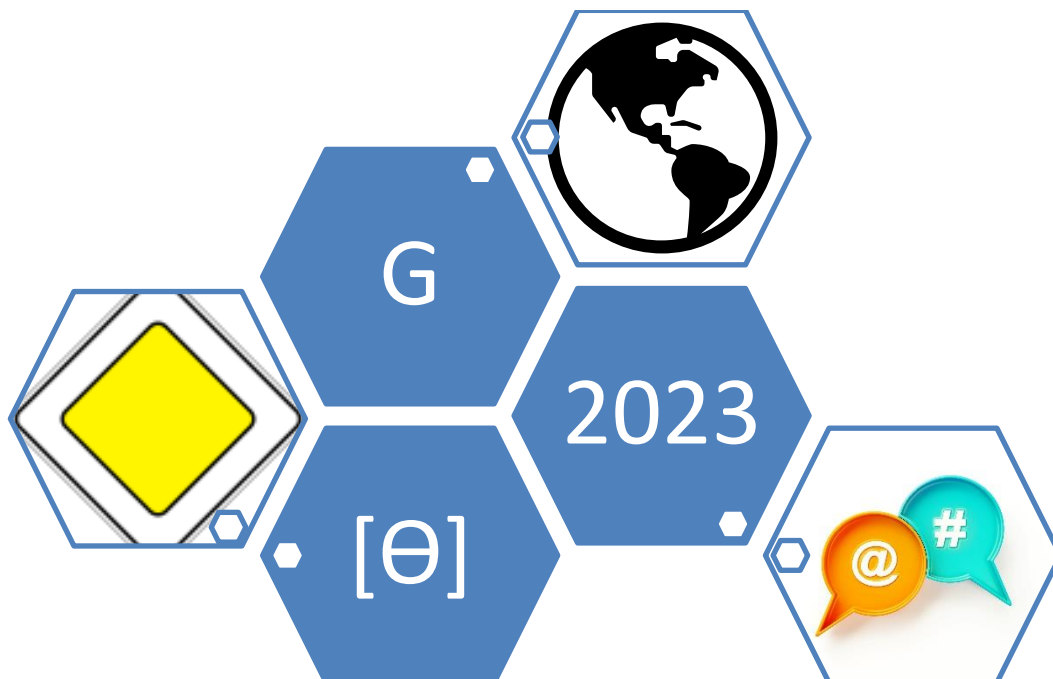
Вправа 1. Прочитайте статтю А.О. Білецького «Семіотика – наука про знаки» та дайте відповідь на запитання.

- Що вивчає семіотика? Які розділи цієї науки виділяються?
- Хто вважається засновником цього розділу мовознавства?
- На які класи можна поділити всі знаки?
- Чим мова відрізняється від усіх інших звукових систем?

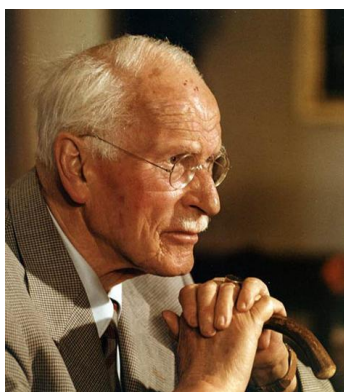
*A linguistic system is a series of
differenced of sound combined with a
series of differences of ideas.
(Ferdinand de Saussure)*

Вправа 2. Проаналізуйте подані символи. Що з них є мовними знаками. Аргументуйте.

Вправа 3. Заповніть порожні клітинки таблиці і пропуски на місці крапок, вписавши потрібні відомості:

Рівень мовної системи	Одиниця мовного рівня	Функції мовної одиниці	Розділ мовознавства
<i>Фонетичний, або ...</i>			
			<i>Морфеміка, ...</i>
	<i>Лексема, або ...</i>		

Language, in its origin and essence, is simply a system of signs or symbols that denote real occurrences or their echo on the human soul (Carl Jung).

Вправа 4. Дайте відповідь на запитання.

- Якщо система – це певна впорядкованість взаємопов’язаних елементів, то якою самою системою є мова? Гомогенною (однорідною) чи гетерогенною (неоднорідною)? Поясніть вибір.
- Чи є мова закритою або відкритою системою? Аргументуйте відповідь.

Література за темою 3:

Білецький А.О. Про мову і мовознавство. – К.: АртЕк, 1997. – С. 162–165, 176–184, 193–195.

Голубовська І.О. Вступ до мовознавства: підручник. К.: Академія, 2016. – С. 83–93, 159–169.

Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – С. 64–69.

Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2014. – С. 26–28, 31–33.

Ющук І.П. Вступ до мовознавства: Навчальний посібник. – К.: Рута, 2000. – С. 29–31.

Тема 4. Фонетична мовна система.

1. Фонетика як наука про звукову систему мови, її підрозділи.
2. Аспекти вивчення звуків (фізичний, фізіологічний, лінгвістичний).
3. Артикуляція звуків, її три фази: екскурсія, витримка, рекурсія.
4. Класифікація звуків. Різниця між голосними та приголосними. Принципи класифікації голосних та приголосних.
5. Зміни звуків у потоці мовлення. Комбінаторні зміни, Позиційні зміни.
6. Фонологія та її одиниця фонема. Функції фонем. Алофони.

Питання до семінарських занять за темою 4

- ✓ Різниця між звуком та фонемою.
- ✓ Класифікації голосних звуків: за горизонтальним рухом язика, за вертикальним рухом язика, за участю ротової та носової порожнини (ротові і носові), за тривалістю (короткі та довгі).
- ✓ Класифікація приголосних звуків: за співвідношенням тону й шуму, за місцем творення, за способом творення, за ступенем палаталізації.
- ✓ Комбінаторні зміни звуків у потоці мовлення.
- ✓ Позиційні зміни звуків у потоці мовлення.

- ✓ Фонетично не зумовлені зміни звуків: зміни за аналогією, морфологічні чергування звуків для розрізнення граматичних значень, гіперизми, метатези.
- ✓ Засоби членування мовленнєвого потоку: інтонація, паузи, наголос.
- ✓ Інтонація та її компоненти: мелодика, темп. Інтенсивність мовлення, виділення слова у фразі.
- ✓ Наголос (фазовий, логічний, емоційний).
- ✓ Фонетичне слово. Енклітики та проклітики.

Вправи за темою 4

Вправа 1. Заповніть інформацію про відмінність звука від фонему в пропусках. Обґрунтуйте відповіді.

Звук	Фонема
1. Явище конкретне	1. Явище ...
2. Одиниця ...	2. Одиниця мови
3. Не розрізняє	3. Розрізняє ...
4. Величина залежна	4. Величина ...
5. Величина індивідуальна	5. Величина ...
6. Кількість звуків ...	6. Певна кількість у фонологічній системі

Вправа 2. На базі класифікацій приголосних звуків української, англійської та мови, яку вивчаєте, заповніть пропуски та наведіть приклади приголосних звуків кожної мови. Дайте характеристику кожному типу приголосних

Критерії класифікації приголосних		Приклади		
		українська	англійська	___ (інша)
За участю шуму й голосу	...			
	Шумні: - ... - ...			
За місцем творення	...(або лабіальні):			
	- Губно-губні			

	- Губно-зубні			
	Язикові:			
	- ...			
	- ...			
	- ...			
	увулярні			
За способом творення	глоткові			
	гортанні			
	Щілинні або ...			
	... або ...			
За палатальністю	... або ...			
	тверді			
	...			

Вправа 3. Порівняйте подані пари приголосних звуків. Чим в артикуляційному й акустичному відношеннях вони відмінні і в чому спільні?

[ц] – [ч]

[t] – [θ]

[д'] – [т']

[k] – [h]

[г] – [к]

[n] – [ŋ]

[м] – [н]

[z] – [ð]

[ц] – [дз]

[v] – [w]

Вправа 4. Проаналізуйте таблицю класифікації голосних () за ступенем просування язика вперед або назад і ступенем його підняття при їх творенні. Таблиця є спрощеною і не розкриває всіх параметрів звуків всіх мов, подані приклади звуків різних мов. Зробіть висновки щодо системи голосних англійської та української мов окремо.

Ряд Піднесення	Передній		Середній		Задній	
	Нелабіал.	Лабіальні	Нелабіальні	Лабіал.	Нелабіал.	Лабіал.
Високе	[i:] (англ.) [i], [и] (укр)	[ï] (нім, фр.)		[ü] (швед.)		[u:] (англ.) [y] (укр)
Середнє	[e] (англ.) [e] (укр)	[ö] (нім, фр.)	[з:], [ə], [ʌ] (англ.)			[ɔ:] (англ.) [o] (укр)

Низьке	[æ] (англ.)				[ɑ:] (англ.) [a] (укр)	[ɒ] (англ.)
--------	-------------	--	--	--	---------------------------	-------------

Вправа 5. Чим розрізняються з артикуляційного боку такі голосні:

(укр) [o] – [i], [a] – [i], [a] – [e], [a] – [y], [a] – [o], [o] – [y], [i] – [y], [i] – [и].

(англ) [ɒ] – [ɔ:], [ɒ] – [ɑ:], [ʌ] – [ɑ:], [e] – [æ], [æ] – [ɑ:], [i:] – [u:], [i:] – [æ], [u:] – [ɒ].

Вправа 6. Прочитайте слова справа наліво, зверніть увагу, як змінилось значення слів

(укр.) *Кім, рис, козак, мир, луг.*

(англ.) *Level, bin, dog, racecar, Eva.*

Вправа 7. Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Поясніть, чим відрізняється орфографічне письмо від фонетичного.

(укр.) *В'юн, щирий, бульйон, питає, мільйон, яєчня, боїться, джин, виїжджати.*

(англ.) *School, thesis, hall, beautiful, autumn, looked, pleasure, Thursday, thankfully.*

Linguistic sounds, considered as external, physical phenomena have two aspects, the motor and the acoustic... Acoustic phonetics, which is developing and increasing in richness very rapidly, already enables us to solve many of the mysteries which motor phonetics could not even begin to solve (Roman Jakobson).

Вправа 8. Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Знайдіть явища асиміляції, охарактеризуйте її за напрямом, за видом та за повнотою.

(укр.) *Боротьба, зшити, легкий, смієшся, бадьорість.*

(англ.) 1. *You went to France last year, didn't you?* 2. *He's rather fat boy.* 3. *It was a very good concert.* 4. *Nice to meet you.* 5. *Reached, cheese shop, next day.*

Вправа 9. Використайте довідникову літературу та встановіть, що таке епентеза та протеза. Розмежуйте ці явища у наведених літературних, діалектних та просторічних словах:

(укр.) *Вудочка, радіво, Гандрій, вуж, іржавий, вікно, горіх, фіялка, окіян.*

(англ.) *um-buh-rel-la (umbrella), law and order.*

Вправа 10. Серед поданих український, польських, англійських, німецьких, французьких, іспанських, грузинських імен людей знайдіть тезок. Чим пояснити, що всі вони є варіантами лише шістьох первинних власних назв?

Іван, Яків, Йосип, Хома, Уляна, Ієремія, Том, Джон, Джеррі, Хуан, Джек, Жан, Вано, Джозеф, Жерар, Жак, Ян, Жулі, Якоб, Йоган, Хуліа, Іоанн, Джулія, Жозе, Хоакіно, Хосе, Фома, Юлія, Ярема.

Вправа 11. Поставте наголос у словах. Який з двох наголосів відповідають мовній нормі? Створіть з ними словосполучення або речення.

(укр.) алфавіт і алфавіт, апостроф і апостроф, придане і придане, копчення і копчення, землі і землі, білизна і білизна, батьків і батьків, сита і сита загадка і загадка, усмішка і усмішка.

(англ.) record and record, addict and addict, contest and contest, address and address convert and convert, extract and extract, import and import, object and object, perfect and perfect, suspect and suspect, subject and subject.

Література за темою 4:

Голубовська І.О. Вступ до мовознавства: підручник. К.: Академія, 2016. – С. 170–199.

Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – С. 109–165.

Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2014. – С. 93–147.

Ющук І.П. Вступ до мовознавства: Навчальний посібник. – К.: Рута, 2000. – С. 31–54.

Тема 5. Письмо та графіка.

1. Мова й письмо. Передумови виникнення письма.
2. Етапи розвитку письма.
3. «Предметне письмо» як підготовчий етап графіки.
4. Походження та основні етапи розвитку графічного письма: піктографічне, ідеографічне та фонографічне. Піктограми та ідеограми сучасності..
5. Типи фонографічного письма: складове, консонантне, буквено-звукове.

6. Алфавіт. Походження і розвиток грецького, латинського та слов'янського алфавітів.

Питання до семінарських занять за темою 5

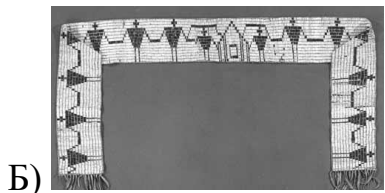
- ✓ Значення письма в розвитку суспільства, його функції.
- ✓ Предметне письмо. Основні етапи розвитку дофонографічного письма.
- ✓ Фонографічне письмо. Формування та етапи розвитку.
- ✓ Алфавіти. Найпоширеніші європейські алфавіти, їх формування.
- ✓ Терміни діакритичний знак та лігатура.
- ✓ Орфографія та її основні принципи: фонетичний, морфологічний, історичний, ідеографічний (диференційний).
- ✓ Транскрипція і транслітерація.

Вправи за темою 5

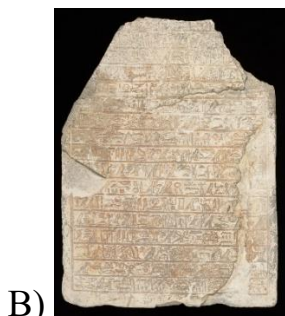
Вправа 1. Розгляньте малюнки та визначте, який етап розвитку письма представляє кожен із них.

This tablet preserves an account of wages paid to workers 4,000 years ago. Developed in Ancient Mesopotamia, clay tablets were used for over 3,000 years. Scribes used a reed stylus to impress characters in moist clay. The tablets were usually dried in the sun or sometimes fired in kilns. (інформація та табличка з Британського музею)

Wampum beads and wampum belts are a powerful tool for recording, affirming, interpreting, and enshrining events of significance for First Peoples on Turtle Island.

This limestone stela is 3,600 years ago. It contains a hymn to the god of the netherworld, Osiris, and is currently the oldest object in the British Library collection.

Г)

In the Indus Valley of Pakistan and northern India, symbols have been found on pots, clay tablets and stone seals such as the one shown here.
(Metropolitan Museum of Art)

Вправа 2. Заповніть пропуски в таблиці про етапи й форми розвитку письма необхідною інформацією.

<i>Тип письма</i>	<i>Знак письма</i>	<i>Семантика знака</i>	<i>Створення (де, коли та ким створені)</i>
I. «Предметне» письмо (протописьмо)	...	...	Камінцеве письмо (Південна Америка); Вузликове письмо «кіпу» дівніх інків (Перу); Черепашкове письмо вампум (Північна Америка).
II. ... або малюнкове	... або ...	...	Нсібіді (Нігерія); «жіноче письмо» юкагирів (північний схід Азії); Піктографія делаварів (Північна Америка) і ацтеків (Мексика).
III. ...	... або логограма	Слово або корінь слова (конкретне поняття а згодом і абстрактне)	Давньоєгипетське письмо (IV – III тис. до н.е.); Шумерський клинопис згодом використовувався в Ассирії, Вавілоні (III тис. до н.е.); Давньоіндійське (2200 р. до н.е.); Крито-мінойське (2800–1100 р. до н.е.); Китайське (XIII ст. до н.е.); Писемність майя (Центральна Америка IV – XVI ст. до н.е. та ацтеків (Мексика до XVI ст. н.е.)).
IV. Фонографічне письмо (три етапи розвитку)			
1) ...	силабограма	...	Шумерське письмо пізнього періоду (III – II тис. до н.е.); Сучасне індійське письмо деванагарі,

			яке використовувалось і для санскриту; Арабське письмо; Ефіопське письмо; Японське письмо катакана і хірагана; Корейське письмо кунмун.
2) ...	...	Приголосний звук	Письмо Фінікії, Палестини та Карфагену (з XIII ст. до н.е.).
3) ..., або ..., або вокалічне	Графема, або ...	...	Грецький алфавіт (XI – VIII ст. до н.е.); Латинський алфавіт (VIII ст. до н.е.); Вірменський алфавіт (405 р. н.е.); Грузинський алфавіт (V ст. до н.е.); Слов'янський (кириличний) алфавіт (IX ст. н.е.); Арамейське письмо

Писемність з'являється тоді, коли в ній виникає настійна потреба, яка зумовлюється не зміною релігійних вірувань, не доброю волею місіонерів, не дипломатичними міркуваннями правителів, а виключно внутрішнім історичним розвитком суспільства <...>, коли самé лише усне мовлення стає неспроможним задовольнити зрослі й ускладнені потреби в спілкуванні, коли з'являється необхідність передавати мову на великі віддалі й фіксується необхідність передавати мову на великі віддалі й фіксувати її в часі (Григорій Півторак)

Вправа 3. Визначте, за яким принципом орфографії пишуться слова.

(укр.) *Кишеня, з гори (та згори), птаство, комунікація, група, Біла Церква, легко, левада, усний (від уста), солдатський, Індія.*

(англ.) *Beautifully, tail (and tale), night, dessert, school, flower (and flour).*

Література за темою 5:

Білецький А.О. Про мову і мовознавство. – Київ: АртЕк, 1997. – С. 49-72

- Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. – Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2002. – 154 с.
- Голубовська І.О. Вступ до мовознавства: підручник. – К.: Академія, 2016. – С. 23-42
- Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – С. 166– 181.
- Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2014. – С. 148–163.
- Ющук І.П. Вступ до мовознавства: Навчальний посібник. – К.: Рута, 2000. – С. 54– 63.

Тема 6. Лексична мовна система

1. Лексикологія як наука. Сфери лексикології, словники.
2. Слово як універсальна семантична одиниця мови. Ознаки слова, функції. Відмінність від морфеми та словосполучення. Слово та його варіанти. Лексема, алолекс, словоформа.
3. Лексичне значення слова. Денотат, сигніфікат, конотат. Слово і поняття.
4. Типи лексичних значень.
5. Лексико-семантичні категорії: полісемія, омонімія, синонімія, антонімія, гіперо-гіпонімія.

Питання до семінарських занять за темою 6

- ✓ Виникнення слів. Вмотивованість та невмотивованість. Внутрішня форма.
- ✓ Полісемія та моносемія слів.
- ✓ Полісемія й омонімія. Принципи розмежування. Основні шляхи створення омонімів. Типи омонімів. Міжмовна омонімія («зрадливі друзі» перекладача).
- ✓ Синоніми та їх різновиди.
- ✓ Антоніми. Постійні та контекстуальні.
- ✓ Словниковий склад мови: активна й пасивна лексика, професіоналізми, діалектизми, екзотизми, жаргонізми, арготизми, евфемізми, стилістично-забарвлена лексика.

- ✓ Історичні зміни у лексичному складі мови: архаїзми, історизми, неологізми, запозичення (типи запозичень).

Вправи за темою 6

Вправа 1. Розгляньте уважно слова, з'ясуйте, які з них означають мотивовану назву, а які немотивовану. Випишіть їх окремо. Визначте внутрішню форму мотивованих слів.

(укр.) *Риба, рибалка, небосхил, перекотиполе, камінь, степ, сад, садівник, дуб, дубина (у переносному значенні), дубовий, скрипка, скрипач, соняшник, сонце, рука, ручка, наручник, серце, сердешний, сердечний.*

(англ.) *Bow-bow, cuckoo, face (the front part of your head), face (the front part of a clock or watch), develop, coffee-table, arm (a part of your body), arm (a long part of an object or equipment).*

A word is an arbitrary label – that's the foundation of linguistics. But many people think otherwise. They believe in word magic: that uttering a spell, incantation curse, or prayer can change the world. Don't snicker: Would you ever say, "Nothing has gone wrong yet" without looking for wood to knock? (Steven Pinker)

Вправа 2. Знайдіть серед наведених слів багатозначні слова й з'ясуйте їх прямі та переносні значення. На якій основі відбувається творення переносного значення? Перекладіть слова іноземною мовою, яку ви вивчаєте. З'ясуйте усі їх значення у цій мові.

Початок, полог, сердитися, сенат, усувати, разючий, елемент, ловелас, дотла, ворон, обізнаний, вокальний, настрої, вокзал, флігель, умова.

Вправа 3. Визначте у наведених словосполученнях омоніми і багатозначні слова, з'ясуйте різницю між ними.

- А) (укр.) 1. *Перевести стрілку; перевести через річку; перевести життя.*
2. *Виступ на зборах; виступ скелі.*
3. *Моторна дівчина; моторна пісня; моторний відділ.*

4. Соціальний стан; стан землі; польовий стан; дівочий стан;
практичний стан.

Б) (англ.) 1. Colour of the pen; notice his race, sex and colour; sunset coloured the sky red.

2. A fine house; she was fined for speeding; a fine mess; a fine situation; a fine workmanship; he faced heavy fines.

3. The problem lies on the fact that...; to lie on the bed; I would never lie to you; here lies Percival Smythe (written on a gravestone).

4. To duck something under the surface; to roast duck with orange sauce; he saw a duck in the sky; What can I get you, ducks?

Вправа 4. Прочитайте словосполучення з полісемічним словом та доберіть антоніми до кожного зі значень.

Зразок: *Коротка палиця – довга, коротка нарада – тривала.*

(укр.) *Сердитий поклик, сердитий вітер, сердите хлоп'я; свіжий хліб, свіжий вітер, свіже молоко, свіжа газета, свіжа сорочка; легка вправа, легкий вітер, легкий одяг, легка музика, легке ставлення; короткий зір, коротка палиця.*

(англ.) *Bird's wing, hospital wing; a bank of lights, national bank, a riverbank; the head of the company, the head of a glass of beer, from head to toes; to serve the table, to serve customers, to serve in the army; light green, as light as a feather, a light summer coat.*

Запозичати слова треба тоді, коли мова не має власного лексичного позначення для якогось поняття. Часто-густо в усному й писемному спілкуванні мовці вдаються до надуживання чужомовною лексикою через недостатнє знання словесного багатства рідної мови (Олександр Пономарів)

Вправа 5. Заповніть пропуски в таблиці українських та англійських синонімів, які належать до різних стилістичних груп. Надайте два приклади іншої мови, яку вивчаєте.

Основне слово (нейтральне)	Розмовне, неформальне	Формальне (офіційно-ділове, книжне)
(укр.) <i>ходити</i> , ...	<i>човгати, вештатись</i> , ...	...
<i>будинок</i> , ...	<i>хата, кубло, домина</i> , ...	<i>будівля</i> , ...
...	<i>куняти, давати хropaка, клювати носом</i>	...
<i>гарний</i> , ...	..., ..., ...	<i>благоліпний</i> , ...
(англ.) <i>begin</i> , ...	...	<i>commence</i>
<i>continue</i> , ...	<i>get on</i> , ...	...
<i>end</i> , ...	<i>be over</i> , ..., ...	<i>terminate</i>
<i>child</i> , ...	<i>kid</i> , ...	<i>infant</i> , ...

Вправа 6. Установіть відповідність.

<i>Термін</i> –	А) слова, що вийшли з активного вжитку тому, що зникли позначувані ними речі або явища
<i>Професіоналізм</i> –	Б) слово, притаманне певному колективу, обмеженому професійно або соціально
<i>Жаргонізм</i> –	В) слова, які щойно з'являються в мові; використовують для називання нових предметів
<i>Історизм</i> –	Г) слова, що вийшли з активного вжитку тому, що х з різних причин замінили інші слова
<i>Архаїзм</i> –	Г) слово чи словосполучення, що виражає спеціальне поняття певної галузі виробництва, науки, мистецтва,
<i>Неологізм</i> –	

	суспільного життя
	Д) слово або вислів, властивий мові певної вузької професійної групи людей.

Вправа 7. Ознайомтесь зі схемою повного лексикологічного аналізу та зразком.

Зробіть аналіз слів

А) «holes» у реченні «*All Hobbits had originally lived in holes in the ground, or so they believed, and in such dwellings they still felt most at home*» (J.R.R. Tolkien);

Б) «буття» у реченні «*Поете, тям, зазнати маєш ти всіх мук буття...*» (Іван Франко).

Схема повного лексикографічного аналізу

1. Записати слово в початковій формі.
2. З'ясувати функцію: повнозначне чи службове.
3. Сформулювати лексичне значення.
4. Визначити, однозначне слово чи багатозначне; у прямому чи переносному значенні вжите, тип перенесення (для багатозначних).
5. Дібрати слова, що належать до однієї лексико-семантичної системи: омоніми, синоніми, антоніми, пароніми.
6. З'ясувати походження слова: корінне чи запозичене.
7. Визначити, до активної (загальноживане, термін, професіоналізм) чи пасивної (історизм, архаїзм, неологізм) лексики належить.
8. З'ясувати стилістичне маркування: міжстильове чи співвідносне зі стилем (наукова, суспільно-політична, виробничо-професійна, офіційно-ділова, побутова лексика); нейтральне чи емоційно забарвлене; літературного чи позалітературного вжитку.
9. У якому словосполученні вжито (синтаксичному, лексичному чи фразеологічному).

Зразок:

У співочій хаті навіть цвяхи співають (Українська приказка)

1. Хата.
2. Повнозначне слово.
3. Значення «помешкання, житловий будинок».
4. Багатозначне, ужите у прямому значенні.
5. Групи за значенням: омонім – нема; синоніми – будінок, дім, житло, оселя, мазанка, помешкання, антонім – землянка.
6. Споконвічне українське.
7. Належить до активної загальноповживаної лексики.
8. За стилістичним використанням: побутова, емоційно нейтральне, літературного вжитку.
9. Входить до синтаксичного словосполучення.

Література за темою 6:

- Білецький А.О. Про мову і мовознавство. – Київ: АртЕк, 1997.– С. 140–161.
- Голубовська І.О. Вступ до мовознавства: підручник. К.: Академія, 2016. – С. 247– 263.
- Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – С. 182–231.
- Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2014. – С. 164–216.
- Ющук І.П. Вступ до мовознавства: Навчальний посібник. – К.: Рута, 2000. – С. 63– 93.

Тема 7. Граматика. Морфеміка та морфологія

1. Предмет і склад граматики. Морфеміка, морфологія, синтаксис як складові.
2. Морфеміка. Морфема як базовий структурний елемент слова та мінімальна семантична одиниця мови. Відмінність морфеми від слова.
3. Морфемний склад слова.
4. Морфологія як розділ граматики. Граматичне значення, його відмінність від лексичного. Мовні засоби вираження граматичних значень
5. Поняття граматичної категорії. Типові граматичні категорії світу.
6. Частини мови і принципи їх класифікації.
7. Перехід слів з однієї частини мови в іншу.

Питання до семінарських занять за темою 7

- ✓ Корінь слова.
- ✓ Афіксальні морфеми.
- ✓ Типи афіксів за місцем у слові: префікс, постфікс (суфікси і закінчення), інфікс, конфікс, трансфікс, інтерфікс. Нульові морфеми.
- ✓ Варіанти морфем (аломорфи, морфи).
- ✓ Основа слова. Похідна та непохідна, вільна та зв'язана основа.
- ✓ Зміни в морфемній будові слова. Опрощення, перерозклад, ускладнення, перехід кореня в суфікс (декореляція).
- ✓ Способи словотвору: суфіксація, префіксація, постфіксація, інфіксація, трансфіксація, конверсія (перехід слова з однієї частини мови в іншу), складання (основоскладання та словоскладання), зрощення, усічення, лексико-семантичний спосіб.

Вправи за темою 7

Вправа 1. Виділіть кореневі або афіксальні аломорфи в поданих словах.

(укр.) *Текти, течія, потік, потоку; берег, береговий, прибережний; дорога, дорозі, доріжка, роздоріжжя; гонити, перегін, ганятися, гнати, жєну; рік, у році, щорічний, торішній, роковини.*

(англ.) *Blocks, dogs, buses, oxen; hunted, fished, buzzed; intolerant, incongruous, improper.*

Вправа 2. Почленуйте на морфеми наведені нижче слова. Які з афіксів є словотворчими, а які є формотворчими?

(укр.) *Друг, дружити, по-дружньому, дружній, дружність; зима, зимувати, зимній, зимовий; доброта, добрішати, добренький, по-доброму, добрий; читати, читав, читала, читало, читали, читач, читальня, читальниця, читацький, читабельний.*

(англ.) *Reads, reading, readable; perceive, perception, perceivable, helper, helpful, unhelpful, helplessness; perception, perceptive; unlucky, luckily; unhappy, happily, happiness.*

Вправа 3. Розмежуйте синтетичні і аналітичні граматичні форми. Яке граматичне значення вони виражають?

(укр.) Прочитаю, читатиму, буду читати; холодніший, найхолодніший, більш холодний; подзвоню, буду дзвонити, дзвонитиму; приємніше, більш приємно, найприємніше, найменш приємно.

(англ.) look, looks, looking, will look, will be looking; stand, stood, are standing; basis, bases; little, less, the least; go, went, are going, have gone, goes; noisy, noisier, the noisiest; comfortable, more comfortable, the most comfortable.

Вправа 4. Якими мовними засобами виражені граматичні значення слів у поданих прикладах?

(укр.) Брати – взяти, літературознавець, бачити – побачити, , ніч змінює день; день змінює ніч, великий – більший, но'ги – ноги', , він – його ,коли не коли, трирічний, смикати – смикнути, горицвіт, віл – вола, водоріз, країна (наз. відм., одн.) – країн (род. відм, мн.), далекомір, кращий – найкращий, розріза'ти – розрі'зати, латаний-перелатаний піджак.

(англ.) Me – mine, go – gone, object ['ɒbdʒɪkt] – object [əb'dʒekt], good – the best, louse – lice, is watching – have been watching, aunt – aunt's, cuckoo, seller – selling, break – breaks, they – their, a park – to park.

Граматика набагато абстрактніша порівняно з лексикою. Лексика називає предмети і явища індивідуально, розчленовано. Граматика ж виражає найзагальніше, властиве усім чи великим групам предметів та явищ. Проте не слід думати, що граматика точно копіює зв'язки та властивості буття, які є в дійсності. Зв'язки між явищами об'єктивної дійсності та властивості буття в граматиці відбиваються так, як вони переломилися через життєвий досвід попередніх поколінь. З часом зв'язок між граматиною й реальністю може втрачатися, але в мові засоби для позначення їх можуть і далі залишатися. (Іван Ющук)

Вправа 5. Ознайомтесь зі схемою морфемного аналізу, завдання якого є з'ясування морфемної будови слова, значення типів і функцій морфем.

Використайте схему та зразок для аналізу слів: (укр.) *зголосилися, вітрів, далекоглядний*, (англ.) *helpfulness, anti-globalisation, brushed, imprisoned*.

Схема морфемного аналізу

1. Записати слово.
2. Виділити морфеми (закінчення, основу, корінь, префікс, суфікс, інтерфікс, постфікс).
3. Схарактеризуйте закінчення: тип за функцією та значенням.
4. Проаналізувати основу (проста, складна, похідна чи непохідна, вільна чи зв'язана).
5. Обґрунтуйте корінь доборою спільнокорених слів.
6. Схарактеризуйте префікси: тип за функцією та значенням.
7. Дайте характеристику суфіксів: тип за функцією та значенням.
8. Визначте функції інтерфікса та постфікса.

Зразок:

- 1) Вищезазначене.
- 2) $\widehat{\text{Вищ}}^{\text{ш}^{\text{ч}}\text{е}} \widehat{\text{за}} \widehat{\text{знач}}^{\text{е}} \hat{\text{н}}[\text{е}]$.
- 3) Закінчення *-е-* утворює форму середнього роду, називного відмінка однини прикметника.
- 4) Основа *вищезазначен-* – складна, похідна, вільна.
- 5) Корені *виш* – високий, *вись*; *знач* – значення, значущий.
- 6) Префікс другої частини *-за-* формотворчий, служить для утворення доконаного виду дієслова.
- 7) Суфікси: *-че-* – формотворчий, утворює вищий ступінь порівняння прикметника; *-е-* – дієслівний; *-н-* – формотворчий суфікс, утворює пасивний дієприкметник.

Grammar, perfectly understood, enables us not only to express our meaning fully and clearly, but so to express it as to enable us to defy the ingenuity of man to give our words any other meaning than that which we ourselves intend them to express. (William Cobbett)

Вправа 6. Запишіть подані словоформи у парадигматичні ряди. Поясніть принцип послідовності слів. Яка з парадигм є не граматичною, а лексичною?
 (укр.) *Воїне, мене, воїн, я, до воїна, мною, воїну, ми, воїна, нам, воїном, мені, воїни, нас, воїнами, на нас, при мені, воїнам, біля воїнів, в нас, біля мене.*
 (англ.) *Woman, ride, they, lady, have been riding, girl, young, maiden, ridden, dame, riding, madame, the youngest, rode, theirs, rides, younger, are riding, their.*

Вправа 7. Заповніть таблицю прикладами різних способів вираження граматичних значень в українській та англійській мові.

Способи вираження граматичних значень			
Синтетичні		Аналітичні	
Афіксація		Службові слова	
Чергування		Артикль	
Редуплікація		Зв'язка	
Суплетивізм		Порядок слів	
Наголос		Інтонація	

Дієслово виконує роль організаційного центра речення, вершини, до якої зводиться в решті-решт вся мережа послідовно розгалужених синтаксичних зв'язків. <...> Саме в цьому сенсі дієслово визначає, передбачає синтаксис фрази. (Анатолій Загнітко)

Вправа 8. Визначте частимовну належність кожного слова в текстах. Відповідь аргументуйте.

А) (укр.) «Прийшли на сусідську землю й забрали її собі. / Прийшли до мирних людей і, назвавши їх братами, перетворили з хліборобів на хліборабів. / Прийшли на готовий хліб і, назвавши хлібом, відібрали його. / Легко і просто вбити фізично. Важче вбити духовно. Тому вони обрали серединне, надійне і найстрашніше – вмирання фізіологічне. Вбивання голодом. Бо в голодного немає Бога, немає мови, немає волі. Бо голодний не в силі молитися, говорити, боротися. / Так було. І так є, тільки в підступно оберненому сенсі. Тепер вони з новою силою беруться нагодувати наші душі ядучо-цвілим хлібом їхнього міра. / Невже ми все ще цього голодні?» (Мирослав Дочинець «Різнотрав'я»)

Б) (англ.) «Dawn sticky and sunless. The Bay has a slimy appearance, but the weather is mild enough to allow repairs to continue on the Prophetess, I thank Neptune. A new mizzen-top is being hoisted into position as I write. / A short time past, while Henry and I breakfasted, Mr. Evans arrived hugger-mugger, importuning my doctor friend to attend to a reclusive neighbor, one Widow Bryden, who was thrown from her horse on a stony bog. Mrs. Evans was in attendance and fears that the window lies in peril of her life. Henry fetched his doctor's case and left without delay.» (David Mitchell "Cloud Atlas")

Література за темою 7:

1. Бойко В.М. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія: навч. посіб. – К.: Академвидав, 2014. – 248 с.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
3. Голубовська І.О. Вступ до мовознавства: підручник. К.: Академія, 2016. – С. 210– 246.
4. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – С. 257 – 300.
5. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2014. – С. 236–275.
6. Ющук І.П. Вступ до мовознавства: Навчальний посібник. – К.: Рута, 2000. – С. 93– 108.

Тема 8. Граматика. Синтаксис.

1. Синтаксис як розділ граматики.
2. Словосполучення: структура, типологія, види підрядного зв'язку в словосполученнях.
3. Речення як одиниця мови. Ознаки та типологія речень.
4. Актуальне членування речень. Тема («дане») і рема («нове»). Засоби актуального членування.
5. Текст як синтаксична одиниця
6. Синтаксичні класифікації мов: синтетичні і аналітичні мови; номінативний, ергативний і активний типи мов.

Питання до семінарських занять за темою 8

- ✓ Сурядні і підрядні словосполучення. Типи підрядних словосполучень.
- ✓ Типи підрядного зв'язку у словосполученнях.
- ✓ Структура речення. Поняття члена речення і синтаксичної функції. Головні і другорядні члени речення.
- ✓ Типи речень: односкладні і двоскладні, поширені і непоширені, повні і неповні, прості і складені.
- ✓ Тема і рема. Засоби актуального членування речення (інтонація, порядок слів, емоційні конструкції тощо).

Як у годиннику пружина чи якийсь інший механізм рухає стрілки, так і мову приводить у рух граматика (Іван Вихованець).

Вправа 1. Визначте, які конструкції не становлять словосполучення. Відповідь обґрунтуйте.

(укр.) *Невтомна ластівка; виловлювати з-під очерету; відполірована вітром кора; сідав і продовжував розмову; дотепний, але неповороткий; полиця на*

стіні; шепотіння матері; робота удвох; під впливом прощання; дуже небезпечно; найбільш віддалений; гублячи росу; буду тішитися.

(англ.) Two parts; he washed; wash him; lovely day; day and night; rather boring; more convenient; tidy office; look at the mirror, my daughter`s plant; visit a city;

Вправа 2. Перетворіть прості словосполучення на складні та комбіновані. Із трьома із них складіть речення.

Зразок: довгі роки – чекати довгі роки – довгі роки чекати на звістку.

(укр.) Довгі роки, дівчина у костюмі, повернутися додому, старший від брата, сидіти в кав'ярні, добре від тепла, сховатися за парканом, квіти іменинниці.

(англ.) Tea from India, dream about future, a girl with a dog, more convenient apartment, a flying bug, a meter aside, a friend with a bike.

Вправа 3. Випишіть дієслівні словосполучення, установіть вид семантико-синтаксичних відношень між головним та залежним компонентами.

(укр.) Везти пасажирів, приніс на базар, позич брату, сходу купила, тихо-тихо шептатиму, нічого не скажу, про все розповіли, подаруємо з нагоди свята, щиро дякувати, трапився ненароком, бажання подарувати, трохи висушиш, йшов навпомацки, будеш їсти натицесерце.

(англ.) Go for a walk, has been doing a task, the boss answered, looking in the sky, give the opponent a file, ride slowly, thanks very much, a gift to present, is cooking her favourite dish, smiling lady.

Вправа 4. Випишіть іменникові словосполучення, згрупуйте їх за видом семантико-синтаксичних відношень між головним та залежним компонентами.

(укр.) Безпечними місцями, по затишній вуличці, вдячний другові, бабусина пісня, протягом п'ятого тижня, від шістнадцятої серії, батько маркіз, бідолахи пальми, на зошиті з літератури, товаришу з охорони, аукціон з продажу.

(англ.) Coming back, the tallest people, barking dog, sisters' wardrobe, hitting ball, hit a student, his wife Dorothy, between the shops, a vase to buy.

Вправа 5. Випишіть прислівникові словосполучення, визначте вид семантико-синтаксичних відношень між головним та залежним компонентами.

(укр.) *Високо в небі, далеко від міста, радісно сповіщати, пізно ввечері, досить повільно, спотикнутися ненароком, знічев'я посміхнутися, досить доречно, як завжди неперевершено.*

(англ.) *Very fast, extremely hard, last night, yesterday afternoon*

Вправа 6. Ознайомтесь зі схемою синтаксичного аналізу простого речення та зразком. Проаналізуйте подані речення: а) *А Бог вертав мені душу з того світу два рази* (М. Матіос); б) *Місечка підійшла до однієї з яблунь і потягнула на себе молоде деревце...* (Є. Кузнєцова); в) *She smiled quietly into the crook of his arm* (С. Cookson); г) *He stared at the stall-keeper and refused to bargain with the peasant* (J. Archer).

Схема синтаксичного аналізу простого речення

1. Записати речення.
2. Визначити граматичну основу і підкреслити члени речення.
3. Дати загальну характеристику простого речення:
 - Просте речення;
 - За наявністю чи відсутністю головних членів речення та можливістю членування (односкладне, двоскладне, нечленоване);
 - За наявністю чи відсутністю другорядних членів речення (поширене, непоширене);
 - За наявністю обов'язкових членів речення (повне, неповне);
 - За ускладненістю структури (неускладнене, ускладнене: однорідними членами речення, звертаннями, відокремленими членами речення, вставними або вставленими конструкціями);
 - За характером предикативних відношень (стверджувальне, заперечне, стверджувально-заперечне);
 - За метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне, бажальне);
 - За інтонацією (окличне, неокличне).
4. Схарактеризувати члени речення й компоненти словосполучень.

Зразок:

Я вірші став писать під вечір золотий (В. Сосюра)

Речення просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне, розповідне, неокличне.

(Хто?) я – простий підмет, виражений особовим займенником першої особи однини;

(що зробив?) став писати – складений дієслівний присудок, який складається з неозначеної форми дієслова (який називає конкретну дію) та допоміжного дієслова зі значенням початку дії з такими граматичними категоріями: дійсний спосіб, минулий час, третя особа однини;

став писати (що?) вірші – додаток, виражений іменником;

став писати вірші – словосполучення, синтаксичне, вільне, просте, підрядне, дієслівне, об'єктні відношення, керування;

став писати (коли?) під вечір – обставина часу, виражена іменником з прийменником;

став писати під вечір – словосполучення, синтаксичне, вільне, складне, підрядне, дієслівне, релятивні відношення, прилягання;

вечір (який?) золотий – узгоджене означення, виражене прикметником;

вечір золотий – словосполучення, синтаксичне, вільне, просте, підрядне, іменне, іменниково-прикметникове, атрибутивні відношення, узгодження.

Членороздільність пронизує всю мову – від фонетичного рівня (поділ на склади) до текстового (поділ на абзаци й розділи). Коли автор втілює думку в реченні, він спочатку, він спочатку виокремлює її з розумового потоку, потім за допомогою слів розчленовує її зміст на частини й за допомогою різних граматичних значень установлює між цими частинами змістові відношення. Зрозуміло, що послідовність цих частин не може бути безмежною. Власне, такий пунктуаційний знак, як крапка, і виник як важливий показник членороздільності. (Пилип Селігей)

Вправа 7. Дайте характеристику реченням тексту: а)заметою висловлювання; б) за будовою; в) за наявністю другорядних членів; г) за повнотою структури; д) за структурою предикативного центру.

(укр.) *Схаменітєся, тату і мамо!*

Попереду провалля без дна:

дитинча, що крокує за вами,

української мови не зна.

Тої мови, з якою в колысці

пісню й казку ви брали в серця...

А тепер, мов красуню в намисті,

Ми на страту ведем з-під вінця. (С. Реп'ях)

(англ.) *“People ask me, ~What was she like?~ and I try to figure out if they mean as a normal person: what was she like in her slippers, eating toast and marmalade, or what was she like as a mother, or what she was like as an actress – we did not use the word star. Mostly though, they mean what was she like before she went crazy, as though their own mother might turn overnight, like a bottle of milk left out of the fridge. Or they might, themselves, be secretly asked. / Something happens as they talk to me. I am used to it now. It works in them slowly; a growing wonder, as though recognizing an old frame after many years. / ‘You have her eyes,’ they say.”* (“Anne” by Anne Enright)

Вправа 8. Ознайомтесь з темою «Актуальне членування речень» та перетворіть речення «*Донька розповіла мені дивну історію*» шляхом інтонаційно-змістового членування на чотири різних фрази, які матимуть одну й ту саму модель, одне й те саме лексичне наповнення, але різне актуальне членування і відповідно різний зміст:

- Де ремою є «*донька*», а фраза має значення «не хтось інший, а саме вона це розповіла»;
- Де ремою є «*розповіла*», і фраза має значення, що вона не написала, не змовчала, а розповіла»;
- Де ремою є «*мені*», яка виокремлює мовця серед інших людей
- Де ремою є «*дивну*», яка акцентує на тому, що історія незвичайна.

Вправа 9. Прочитайте подані уривки. Проаналізуйте виділені речення на предмет теми (дане, відоме) та реми (нове). Якими засобами виражено актуальне членування в поданих мовах.

(укр.) Іван почув зауваження в трубку, однак вдав, що ні. **Він намагався обслужити Анну, говорив їй компліменти.** Іван і справді подумав, ніби Богдан щось до Анни має. **З іншого боку – а чому б Богданові бути таким добрим до цієї авантюристки?** (М. Лаюк «Залізна вода»)

(англ.) *The doctor has just called for the third time to examine my husband's eyes. Thank God, there is no fear at present of my poor William losing his sight, provided he can be prevailed on to attend rigidly to the medical instructions for preserving it. **These instructions, which forbid him to exercise his profession for the next six months at least, are, in our case, very hard to follow.*** (Wilkie Collins, "After Dark")

Термінологічний словник до теми 1 «Загальні питання мовознавства»

Мовознавство (лінгвістика) – linguistics

Мова – language

Загальне мовознавство – General linguistics

Теоретичне мовознавство – theoretical Linguistics

Прикладне мовознавство – Applied Linguistics

Практичне мовознавство – Practical Linguistics

Мовна універсалія – language universal / linguistic universal / universalia

Описовий метод – descriptive method

Порівняльно-історичний метод – comparative historical method

Зіставний метод – contrastive analysis

Структурний метод – structural method

Синхронія – synchronicity [ˌsɪŋkrəˈnɪsəti]

Діахронія – diachrony [daɪˈækrəni]

Комунікативна функція мови – communicative function of a language

Мовлення – speech

Внутрішнє мовлення – inner speech

Мислення – thinking

Мовна політика – language policy

Двомовність – bilingualism [baɪˈlɪŋgwəlɪzm]

Вербальні засоби комунікації – verbal means of communication

Невербальні засоби комунікації – non-verbal means of communication

Міміка й жести – mimics and gestures [ˈdʒestʃəz]

Термінологічний словник до теми 2 «Походження і розвиток мови. Класифікації мов світу.»

Походження мови – origin of language

Звуконаслідувальна теорія – bow-wow theory (natural sound source)

Вигукова теорія – the pooh-pooh theory (natural sound source)

Теорія трудових викриків – social interaction theory (yo-he-ho)

Теорія жестів – gesture [ˈdʒestʃə] theory

Мовна диференціація – language differentiation

Мовна інтеграція – language integration

Схрещення мов – language crossing

Змішані мови (піджини, креольські) – mixed languages (pidgins ['pɪdʒɪnz], creoles ['kri:əʊlz])

Світова мова – world language

Штучна мова – artificial [ˌɑ:trɪ'fɪʃəl] language

Мертва мова – dead language

Літературна мова – literary language

Національна мова – national language

Діалект – dialect

Просторіччя – vernacular [və'nækjələ], slang, colloquial language

Термінологічний словник до теми 3 «Мовна система як складне структурне утворення»

Мовний знак – language sign, language symbol

Знакова система – sign-system

Семіотика – semiotics [ˌsemi'ɒtɪks]

Парадигматичні зв'язки – paradigmatic relations

Синтагматичні зв'язки – syntagmatic relations

рівень мовної системи – level of language system

Термінологічний словник до теми 4 «Фонетична мовна система»

Фонетика – phonetics

Звук – sound

Голосний звук – vowel ['vaʊəl]

Приголосний звук – consonant

Мовний апарат – organs of speech

Артикуляція – articulation

Сонорний звук – sonorant

Гортанний звук – glottal sound

Язиковий – lingual

Губний звук – labial sound

Щілинний звук (фрикативний) – constrictive

Зімкнено-проривний звук (вибуховий) – occlusive

Зімкнено-щілинний звук (аффрикат) – occlusive-constrictive

Пом'якшення (палаталізація) – palatalization

Наголог – stress

Інтонація – intonation

Термінологічний словник до теми 5 «Письмо та графіка»

Письмо – writing

Предметне письмо – proto-writing, mnemonic writing

Піктограма / піктографія – pictogram (icon) / pictographic writing

Ідеограма / ідеографія – ideogram / ideographic writing

Фонографічне письмо – phonographic writing

Складове (силабічне) письмо – syllabic writing

Консонантне письмо – consonant writing

Буквено-звукове письмо – alphabetic writing

Графіка – graphics

Алфавіт – alphabet

Кирилиця – Cyrillic [sə'ɪrɪlk] alphabet

Латиниця – Latin alphabet

Орфографія (правопис) – orthography [ɔ:'θɒgrəfi], spelling

Транскрипція – transcription

Транслітерація – transliteration

Діакритичний знак – diacritical [ˌdaɪə'krɪtɪkəl] mark

Термінологічний словник до теми 6 «Лексична мовна система»

Лексикологія – lexicology

Слово – word

Лексема – lexeme ['lek.si:m]

Словоформа – word form

Поняття – concept, notion, idea
Лексичне значення – lexical meaning
Семантика – semantics
Моносемія (однозначність) – monosemy
Полісемія (багатозначність) – polysemy
Пряме значення – direct meaning
Переносне значення – figurative (metaphorical) meaning
Метафора – metaphor
Метонімія – metonymy [met'ɒn.ə.mɪ]
Синекдоха – synecdoche [sɪ'nek.də.kɪ]
Діалектизм – dialect unit, dialectic
Професіоналізм – professionalism
Жаргонізм – jargonistic unit / word
Екзотизм – exotic unit / word
Термін – term
Антонім – antonym
Синонім – synonym
Домінанта синонімічного ряду – dominant synonym
Табу – taboo
Евфемізм – Euphemism ['ju:fə.mɪ.zəm]
Паронім – paronym
Омонім (омофон, омограф, омоформа) – homonym ['hɒ.mə.nɪ.m] (homophone, homograph, homoform)
Активна лексика – active lexemes
Пасивна лексика – passive lexemes
Історизм – historism ['hɪstə.rɪ.zəm], historicism
Архаїзм – archaism [ɑ:'keɪ.zəm]
Неологізм – neologism [ni'vɒlədʒɪ.zəm]
Запозичення – borrowing
Етимологія – etymology
Внутрішня форма слова – inner form of a word

Лексикографія – lexicography [ˌleksɪˈkɒɡrəfi]

Словник – dictionary

Термінологічний словник до теми 7 «Граматика. Морфеміка та морфологія»

Граматика – grammar

Морфема – morpheme [ˈmɔːfiːm]

Корінь – root

Аломорф – allomorph [ˈæləmɔːf]

Афікс – affix

Префікс – prefix

Суфікс – suffix

Інтерфікс – interfix

Флексія – inflection

Основа слова – stem, base

Опрощення – simplification

Перерозклад – rebracketing

Ускладнення – complication

Декореляція – decorrelation

Конверсія – conversion

Афіксація – affixation

Словоскладання – word combination

Основоскладання – stem combination

Абревіація – abbreviation [əˌbriːviˈeɪʃən]

Морфологія – morphology

Граматичне значення – grammatical meaning

Граматична форма – grammatical form

Граматична категорія – grammatical category

Частина мови – part of speech / class of words

Повнозначна (самостійна) частина мови – notional part of speech

Неповнозначна (службова) частина мови – functional part of speech

Іменник – noun
Прикметник – adjective
Числівник – numeral
Займенник – pronoun
Дієслово – verb
Прислівник – adverb
Прийменник – preposition
Сполучник – conjunction [kən'dʒʌŋkʃən]
Частка – particle
Вигук – interjection
Артикль – article

Термінологічний словник до теми 8 «Граматика. Синтаксис.»

Синтаксис – Syntax
Словосполучення – phrase, word combination
Речення – sentence
Комунікативність – communicativity [kə,mju:nəkə'tɪvətɪ]
Модальність – modality
Предикативність – predicativity
Просте речення – simple sentence
Складне речення – composite sentence
Складносурядне речення – compound sentence
Складнопідрядне речення – complex sentence
Члени речення – parts of a sentence
Підмет – subject
Присудок – predicate
Додаток – object
Означення – attribute
Обставина – adverbial modifier [əd'vɜ:biəl] ['mɒdəfaɪə]
Тема і рема – theme [θi:m] and rheme [ri:m]

Питання для підсумкового контролю

1. Мовознавство як наука про мову, його предмет. Галузі мовознавства. Зв'язок мовознавства з іншими науками.
2. Визначення мови. Відмінність людської мови від спілкування тварин та інших засобів спілкування в людському колективі.
3. Мова. Погляди на природу мови.
4. Природа і сутність людської мови. Мова як суспільне явище. Роль мови в суспільстві.
5. Методи дослідження мови. Поняття про синхронію і діахронію.
6. Мова і мислення як дві сторони процесу пізнання дійсності людиною. Основні одиниці мови і мислення, їх діалектичний зв'язок і нетотожність.
7. Мова і мовлення, їх діалектична єдність як загального і окремого, абстрактного і конкретного. Парадигматичні зв'язки у мові і синтагматичні у мовленні.
8. Функції мови, їх характеристика.
9. Проблема походження людської мови. Теорії походження мови. Погляди вчених на моногенез та полігенез людської мови.
10. Закономірності розвитку мов. Два основні процеси в розвитку мов - диференціація та інтеграція.
11. Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи. Загальнонаціональна мова, її диференціація. Поняття літературної мови.
12. Літературна мова, її форми. Стилїстична диференціація літературної мови.
13. Генеалогічна класифікація мов світу. Поняття мовної сім'ї, групи, підгрупи.
14. Порівняльно-історичний метод як основа генеалогічної класифікації мов, його становлення і розвиток.
15. Загальна характеристика індоєвропейської сім'ї мов.
16. Загальна характеристика слов'янської групи мов.
17. Загальна характеристика германської групи мов.
18. Основні мовні сім'ї. Місце української мови в класифікації.

19. Мова як знакова система. Чотири рівні мовної системи.
20. Парадигматичні та синтагматичні відношення між мовними одиницями.
21. Властивості мовної системи.
22. Одиниці мови, їх функції. Розділи мовознавства.
23. Фонетика як розділ мовознавства, її предмет.
24. Звуки мови, три аспекти їх вивчення. Фізична природа звуків людської мови
25. Фізіологічний аспект вивчення звуків мови. Будова і функції мовного апарата. Артикуляція і її фази. Артикуляційна база.
26. Фонетичне членування мовленнєвого потоку: фраза, синтагма, такт, склад.
27. Класифікація звуків. Голосні звуки, їх класифікація.
28. Приголосні звуки, їх класифікація.
29. Фонетичні процеси. Позиційні фонетичні зміни: редукція голосних, оглушення приголосних, протеза.
30. Комбінаторні зміни звуків: гаплогія, дієреза, метатеза, епентеза, субституція.
31. Комбінаторні зміни звуків: акомодация, асиміляція, дисиміляція.
32. Фонема і її функції. Ознаки фонем: диференціальні та нейтральні. Позиції фонем: сильні та слабкі. Варіанти і варіації фонем.
33. Фонема та звук. Різниця.
34. Лексикологія як розділ мовознавства. Розділи лексикології, предмет їх вивчення.
35. Морфема, слово та словосполучення. Різниця між поняттями.
36. Слово як одиниця мови. Функції слова.
37. Слово і лексема. Словоформа. Лексичне значення слова.
38. Моносемія і полісемія. Пряме і переносне значення слова. Види переносного значення слова.
39. Омоніми, їх різновиди, причини виникнення. Міжмовні омоніми. Пароніми.
40. Синонімічний ряд. Домінанта синонімічного ряду.

- 41.Антоніми. Типи антонімів. Стилiстичні можливості антонімії.
- 42.Лексико-семантична система мови. Типи лексичних значень. Родо-видові (гіперо-гіпонімічні) відношення між словами.
- 43.Стилiстичні групи лексики. Стилiстично нейтральна і стилістично забарвлена лексика.
- 44.Історичні зміни в словниковому складі лексики. Причини історичних змін. Застаріла лексика: архаїзми, історизми. Неологізми.
- 45.Фразеологія. Класифікація фразеологізмів. Джерела походження фразеологізмів.
- 46.Лексикографія. Типи словників, їх будова. Найвідоміші лексикографічні праці в світі й в Україні.
- 47.Граматика, її розділи. Граматичне значення, граматична форма. Граматичні категорії. Граматична парадигма.
- 48.Морфеміка. Поняття морфеми. Види морфем за значенням, за позицією у слові, за функціями.
- 49.Зміни в будові слова в процесі історичного розвитку: опрощення, ускладнення, перерозклад, декореляція.
- 50.Способи вираження граматичних значень: синтетичні, аналітичні.
- 51.Частини мови. Критерії виділення частин мови.
- 52.Синтаксис, його предмет. Словосполучення, типи словосполучень.
- 53.Синтаксичні зв'язки між словами у словосполученнях.
- 54.Речення як основна одиниця синтаксису. Ознаки речення. Типи речень.
- 55.Актуальне членування речення. Тема і рема.

Теми для лінгвістичних доповідей з презентаціями

1. Зв'язок мовознавства з іншими науками.
2. Видатні світові і вітчизняні мовознавці.
3. Проблема взаємозв'язку мови і мислення.
4. Функції мови та їх вияв у мовленні.
5. Роль мови в житті суспільства та держави.
6. Лінгвістичні та екстралінгвістичні універсалії.
7. Невербальні форми спілкування. Поняття про паралінгвістику.
8. Соціальний статус мови і держава. Типи мовних ситуацій у сучасному світі.
9. Взаємодія мов, мовні контакти. Двомовність, багатомовність.
10. Закономірності розвитку мов у різні історичні епохи.
11. Мова як знакова система. Двобічність мовного знака.
12. Світові мови, мови міжнаціонального спілкування.
13. Штучні мови: причини їх появи, історичний огляд, перспективи розвитку.
14. Зовнішні і внутрішні чинники мовних змін.
15. Транслітерація, її призначення. Українська латиниця: за та проти.
16. Наголос, його види. Функції наголосу. Особливості інтонації в різних мовах.
17. Зміни звуків у потоці мовлення: позиційні, комбінаторні, фонетично не зумовлені, спонтанні (на матеріалі української та мов, що вивчають).
18. Письмо як «вторинна» мова, його функції, значення для розвитку суспільства. Предметне письмо в історії різних етносів.
19. Піктографія як перший етап розвитку письма.
20. Ідеографічне письмо: від давнини до сьогодення. Розвиток фонографічного письма: від силабеми до букви.
21. Основні сучасні світові алфавіти.
22. Історія створення і розвитку кирилиці.
23. Латиниця: історичний розвиток і сьогодення.
24. Принципи орфографії, їх реалізація в різних мовах.
25. Співвідношення між звуками і буквами в алфавітах різних мов.
26. Зміни в значенні слова: звуження, розширення, зміщення (на матеріалі української та мов, що вивчаються).
27. Міжмовні омоніми, або „фальшиві друзі перекладача”.
28. Утворення нових слів шляхом метафоричних перенесень у різних мовах (зіставлення лексем української та мов, що вивчаються).
29. Народна етимологія. Дитяча словотворчість.
30. Сучасний молодіжний сленг.

31. Антоніми. Стилiстичні функції антонімів: антитеза, оксюморон (на матеріалі української та вивчених мов).
32. Синоніми, їх типи, стилістичне використання (на матеріалі української та вивчених мов).
33. Табу та евфемізми (на матеріалі української та мов, що вивчаються).
34. Застаріла лексика, її стилістичне використання.
35. Виділення частин мови в різних мовах.

Література та інтернет-джерела до курсу

Базові

Підручники

1. Бевзенко С.П. Вступ до мовознавства: Короткий нарис: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2006. – С. 5 – 39, 47 - 52.
2. Вступ до мовознавства: підручник / [І.О. Голубовська, С.М. Лучканинб В.Ф. Чемес та ін.]; за ред. І.О. Голубовської. – К.: ВЦ «Академія», 2016. – 320 с.
3. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – 396 с.
4. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К.: Академія, 2014. – 304 с.
5. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 288 с.
6. Донець Л.С., Мацько Л.І. Вступ до мовознавства: Практикум. – К.: Вища школа, 1989. – 183 с.
7. Ющук І.П. Вступ до мовознавства: Навч посібник. – К.: Рута, 2000. – 128 с.

Термінологічні та енциклопедичні словники

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985. – 360 с.
2. Єрмоленко С.Я. Короткий словник лінгвістичних термінів. – К., 2002.
3. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. В 4х томах. – Донецьк: ДонНУ, 2012.

4. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энц., 1990. – 685 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
6. Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська мова: Довідник. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
7. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник. – К.: АртЕк, 1998. – 335 с.
8. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П.Бажана, 2004. – 820 с.

Допоміжна

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень. Підручник. К.: Академія, 2008. 240 с.
2. Белей Л. Не минаючи ані титли. Лінгвобіографія старослов'янської мови. К.: 2015. 178 с.
3. Білецький А.О. Основні методи дослідження в сучасному мовознавстві. Методологічні питання мовознавства. К., 1966.
4. Білецький А.О. Про мову і мовознавство. – К.: АртЕк, 1997. – 224 с.
5. Бойко В.М. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія: навч. посіб. – К.: Академвидав, 2014. – 248 с.
6. Брайчевський М.Ю. Походження слов'янської писемності // Книжник. – 1991. - №№ 3 – 6..
7. Голубовська І.О. Вступ до мовознавства: підручник. К.: Академія, 2016. – 320 с.
8. Горпинич В.О. Морфологія української мови: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
9. Доленко М.Т. Вступ до мовознавства. – К.: Вища школа, 1975.
10. Дорошенко С. І., Дудик П. С. Вступ до мовознавства. К., 1974. 215 с.
11. Драчук В.С. Дорогами тисячоліть: Про що розповіли письмена. - К.: Веселка, 1978.

- 12.Дубчак О. Чути українською. К.: Віхола, 2020. 204 с.
- 13.Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич: Відродження, 1994. – С.5- 139.
- 14.Майборода А.В. Старослов'янська мова. К.: Вища школа, 1975, стор. 23 - 36.
- 15.Манакін В. Мова і міжкультурна комунікація. К.: Академія, 2010. 256 с.
- 16.Матвієнко А. М. Рідне слово. - К.: Всеукраїнське товариство «Просвіта», 1994. – 160 с.
- 17.Моисеев А.И. Звуки и буквы, буквы и цифры. М.: Просвещение, 1987, стр. 3 - 43 .
- 18.Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова. Лексикологія. Фонетика. К.: Знання, 2012. 340 с. Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова. Синтаксис. К.: Знання, 2014. 238 с.
- 19.Монжалеї Т. Вступ до мовознавства. Навчальний посібник. К.: Університетська книга, 2016. 184 с.
- 20.Павленко С., Павленко О. Філологічний калейдоскоп. II частина: Морфологія. К.: Навчальна книга-Богдан, 2012. 128 с.
- 21.Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради. К.: Либідь, 2011. 123 с.
- 22.Потапенко О.І. Цікаве мовознавство. – Біла Церква, 1996. – С. 89 - 103.
- 23.Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. – Дрогобич: Відродження, 1997.
- 24.Різник М.Г. Письмо і шрифт. К.: Вища школа, 1978.
- 25.Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Підручник. Полтава: Довкілля. – К, 2008, 711 с.
- 26.Семенюк О. Основи теорії мовної комунікації. К.: Академія, 2010. 186 с.
- 27.Семеренко Г.В. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ і тестів з морфології. Навчальний посібник. К.: Навчальна книга, 2013. 232 с.
- 28.Соссюр Фердінанд де. Курс загальної лінгвістики. – К., 1998.

- 29.Струганець Л.В. Культура мови: від теорії до практики. К.: Навчальна книга, 2008. 216 с.
- 30.Суслопаров М. Розшифрування найдавнішої писемності з берегів Дніпра // Київ, 1986, №9.
- 31.Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За ред. І.К. Білодіда. – К.:Наук.думка,1973. – С. 5 - 101, 150 - 210, 331 – 435.
- 32.Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / С.О. Караман, О.А. Копусь, В.І. Тихоша та ін.; за ред. С.О. Карамана, О.А. Копусь. – К.: Літера ЛТД, 2013. – 544 с.
- 33.Ющук І.П. Про походження української мови // Дивослово (Українська мова і література в школі). – 1995. - №1. – С.27-33.
- 34.Ющук І.П. Держава і мова // Там само. – С.14-21.
- 35.Ющук І.П. Українська мова. Підручник. К.: Либідь, 2012. 640 с.

<http://uz-translations.net/>

<http://litopys.org.ua/>

<http://www.mova.info>

<https://2019.pravopys.net/>

Навчальне видання

Колода Дар'я Володимирівна

Методичні рекомендації

Відповідальний за випуск: Сазонова Я.Ю.

Комп'ютерна верстка: Колода Д.В.

Коректор: Колода Д.В.

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори

Підписано до друку Формат Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Ум. друк. арк.

Обл.-вид. арк. Зам № Тираж прим. Ціна договірна.

Відомості про видавництво

(зазначити номер ліцензії на видавничу діяльність та юридичну адресу)